

ТРАНСФОРМАЦИЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ ЗЕМАЉА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА У ПЕРИОДУ ТРАНЗИЦИЈЕ

С. Зекић¹, К. Ловре, М. Гајић

Резиме. Процес трансформације пољопривреде земаља Западног Балкана подразумева земљишну реформу и реструктурирање пољопривредних газдинстава, односно приватизацију пољопривредног земљишта и трансформацију аграрне структуре. Ови процеси значајно су се одразили на развојне перформансе пољопривреде, односно кретање обима производње и парцијалних продуктивности пољопривреде – продуктивности рада и земљишта. Период транзиције у овим земљама карактерише пад пољопривредне производње и смањење нивоа продуктивности земљишта, док је продуктивност рада стагнирала, слично као и у другим земљама централне и источне Европе у транзицији.

Кључне речи: Пољопривреда, транзиција, производне перформансе, Западни Балкан.

Пристапне напомене

Све земље Западног Балкана – Албанију, Босну и Херцеговину (БиХ), Македонију, Србију, Хрватску и Црну Гору, карактерише више од пола века дуг период једнопартијског, социјалистичког уређења и централно-планске привреде. Током овог периода у пољопривреди је превладала дуална производна структура, с истовременим егзистирањем великих пољопривредних комбината и малих индивидуалних газдинстава. Степен колективизације био је највећи у Албанији, док је код земаља бивше Југославије доминирао приватни сектор, али с веома ситним поседом и полу-

---

¹ Др Станислав Зекић, асистент; др Ковиљко Ловре, редовни професор, др Миливој Гајић, редовни професор, Економски факултет Суботица, Департман за аграрну економију и агробизнис, Сегедински пут, 9-11, 24000 Суботица.

e-mail: zekics@eccf.su.ac.yu; klovre@eccf.su.ac.yu; mikag@eccf.su.ac.yu.

натуралном производњом. Агро-индустрија је била монополизована и под директном државном контролом. Цене је одређивала Влада, док тржиште рада, земљишта и других фактора производње, није функционисало у пуној мери.

Током периода транзиције, деведесетих година прошлог и почетком овог века, деколективизација пољопривреде и поновно успостављање приватних својинских односа, наметнуло се као један од основних циљева аграрне реформе. Трансформација пољопривреде отпочела је доношењем законског оквира, који је омогућио приватизацију земљишта и осталих неземљишних аграрних фондова. Најрадикалније реформе спроведене су у Албанији где је целокупно земљиште дистрибуирано руралном становништву и пољопривредним радницима. У земљама бивше Југославије приватизацијом је обухваћена тзв. друштвена својина, док питање државног земљишта још није у потпуности решено.

Процес трансформације пољопривреде, као и други фактори урушавања постојећег и стварања новог привредног система у земљама Западног Балкана, неминовно су условили да се транзициони "шок" одрази и на аграрни сектор. То се у највећој мери огледа кроз производне перформансе пољопривреде, односно кретање пољопривредне производње и нивоа парцијалних продуктивности пољопривреде. Пуне консеквенце транзиционих промена виде се у компарацији производних перформанси агара са земљама Европске уније (ЕУ) и то како са "старим", тако и са тзв. новим чланицама.

Трансформациони процеси у аграрном сектору

Политичке промене које су се догодиле у свим европским социјалистичким земљама, крајем прошлог века, условиле су неопходност промена у целом привредном систему, које нису могле да заобиђу ни аграрни сектор. Приватно власништво над земљиштем, у свим земљама Западног Балкана законски је регулисано почетком деведесетих година прошлог века.¹ Међутим, и поред уставних прокламација о широким законским правима на

---

¹ У Македонији се Уставом из 1991. године дају гаранције на право власништва над земљиштем, као и право на слободно тржиште. Уставом донесеним исте године, као и Законом о земљишту, у Албанији се успоставља право на приватно власништво над земљиштем. Уставне одредбе у Хрватској предвиђају широка права приватног власништва и права наслеђивања. Слична ситуација је и у БиХ. Устав из 1992. године у СЦГ (тадашња СР Југославија) не ограничава приватно власништво над пољопривредним земљиштем, али природне ресурсе оставља под државном контролом.

приватно власништво, политичке и законске интенције су нарушене у многим случајевима.¹

Значај пољопривреде у привредној структури *Албаније*, као и висок проценат национализације земљишта и других производних фактора, условили су да приватизациони процеси у албанској пољопривреди поприме нешто другачије форме у односу на друге земље у транзицији. Приватизација је стартовала спонтано почетком 1991. године. Законом о земљишту из јуна 1991. године признато је право чланова колективних фарми у оквиру дистрибуционих програма. Закон је био праћен бројним владиним декретима којим је регулисана дистрибуција аграрних фондова колективних фарми, како би се што ефикасније комплетирао процес ликвидације овакве производне структуре. Праћење процеса дистрибуције земљишта било је организовано преко одбора формираних на националном, регионалном и локалном нивоу. Процес деколективизације у албанској пољопривреди био је најрадикалнији, пошто је ово једина бивша социјалистичка земља у Европи која је целокупно земљиште дистрибуирала пољопривредном становништву и радницима у пољопривредним предузећима. У Албанији нису призната земљишна права у периоду пре колективизације, па је дошло до извесних "расправа" између нових и "историјских" власника земљишта. Влада је, 1995. године, покушала да на изванредан начин да компензације бившим власницима, али тај процес није у потпуности спроведен. Овакав модел приватизације земљишта резултирао је потпуним колапсом колективних и државних фарми, тако да је већ 1995. године целокупно земљиште било у власништву малих породичних газдинстава. Приватизација државних фарми уследила је нешто касније. Оне државне фарме које су настале интеграцијом колективних фарми (задруга) приватизоване су по истим критеријумима као и колективне фарме. Државне фарме које су настале на земљишту бивших велепоседника и верских институција приватизоване су поделом земљишта запосленима на тим фармама. Државне фарме, за које се сматрало да су "најспособније" за опстанак, удруживане су у заједничка улагања уз партиципацију страног капитала.² Тамо где оваква улагања нису успела, што није био редак случај, земљиште је дистрибуирано радницима. Неземљишни производни фактори

¹ На пример, у Македонији је нека легислатива неконзистентна с гаранцијама приватног власништва, јер намеће рестрикције на продају земљишта, фаворизује друштвена предузећа и даје рестрикције на коришћење земљишта. Уставом загарантована приватна права у БиХ, у многим случајевима, не могу бити у пуној мери испоштована. Узрок су пре свега последице рата и етнички раздори, а слични проблеми се јављају и у Хрватској.

² У оваквој врсти улагања страни партнери су скоро увек партиципирали с технологијом и капиталом.

продавани су радницима по веома ниским ценама или су нуђени на аукцијама, с тим, што су тренутно запослени радници на фармама добијали преференцијални третман.¹

У *Босни и Херцеговини* је око 95% земљишних фондова у приватном власништву, али још увек постоје извесне тешкоће у остваривању и преносу власничких права. Разлике између катастарских података и земљишног регистра чине велике тешкоће у јасном дефинисању приватног власништва над земљиштем, а постоји и велика спорост у решавању власничких спорова. Све ово, као и велики број становништва које је током рата променило пребивалиште, чини тешкоће у стварању ефикасног тржишта земљиштем. Већина трансфера пољопривредног земљишта остварена је преко неформалних, краткорочних закупа. Минималан прогрес остварен је у реституцији земљишта и законском статусу земљишта у власништву државе, међутим, пост-приватизациони статус државног земљишта још није у потпуности решен.

У *Хрватској* је почетком деведесетих година прошлог века, од стране приватног сектора обрађивано око 60% укупног пољопривредног земљишта. Пољопривредна предузећа у друштвеном власништву 1991. године трансформисана су у државна предузећа. У наредном периоду није остварен велики напредак у приватизацији ових предузећа, што је, пре свега, било условљено ратним збивањима. Закон о земљишту из 1997. године предвиђа давање у закуп или продају најмање 10% државног земљишта. Светска банка је од хрватске владе тражила да приватизује фарме у државном власништву и донесе нов законски оквир по питању својине и власничких права, у шта спада и решење проблема уређивања катастра и регистрације земљишта.

Својинска трансформација у *Македонији* одвија се на основу Закона о трансформацији предузећа у друштвеној својини из 1993. године, а посебан Закон који регулише трансформацију правних лица из области агроиндустрије донет је 1996. године. Предмет приватизације и трансформације чине 163 друштвена предузећа и 54 пољопривредне задруге, који располажу с 146.756 *ха* пољопривредног земљишта – 62% додељено од државе, 16% приведено култури, 21% купљено и 1% узето у закуп.² На почетку транзиционих процеса, македонске власти су се опирале приватизацији целокупног земљишта. Разлози за бојазан били су у мишљењу да би овакви процеси довели до уситњавања поседа и пада продуктивности у пољопривреди, мада су, с друге стране, изражавани ставови да укупна продуктивност друштвеног сектора није на адекватном нивоу. Међутим,

¹ Cunga A., Swinnen F. M. J. (1997), opt. cit, pp. 1-7.

² Ђорђевиќи Ђ., Мурарџалиев А., Михајловска-Тикварвска О. (1997), стр. 289-290.

неопходност решавања питања власништва над друштвеним земљиштем и ставови међународних финансијских институција, с којима је Македонија ушла у озбиљне аранжмане, допринели су отпочињању приватизационог процеса. Предвиђени приватизациони модел подразумевао је посебан приступ сваком појединачном предузећу, где се у предвиђеним роковима (6 месеци за мала и 12 месеци за велика предузећа) одлуке о трансформацији доносе у самом предузећу. Део акција који није продат од стране предузећа, Агенција за приватизацију нуди преко Берзе хартија од вредности. Земљиште које је означено као јавно добро остаје у власништву државе и није предмет приватизације, а води се рачуна и о правима евентуалних бивших власника или њихових наследника.

У периоду од 1989-2000. године у *Србији и Црној Гори* изгласано је неколико закона који третирају област својинске трансформације друштвене у приватну својину. Почев од 1989. године и тзв. "Закон о платама" и Закона о друштвеном капиталу (тзв. Савезни закон)¹, па преко 1991. године, када се у Скупштини Републике Србије доноси Закон о условима и поступку претварања друштвене својине у друге облике својине, чији су приватизациони ефекти значајно умањени доношењем амандмана на овај Закон 1994. године.² Током 1991. године изгласан је и Закон о враћању земљишта, а 1992. године усвојен је Закон о претварању друштвене својине на пољопривредном земљишту у друге облике својине, чија је основна сврха била спречавање продаје друштвеног капитала у оним предузећима која у оквиру своје имовине имају и пољопривредно земљиште стечено по основу Закона о аграрној реформи и прописа о национализацији.³ Међутим, током овог периода, није се много одмакло у процесу приватизације пољопривреде. У периоду од 1989-2000. године удео приватног у укупном пољопривредном земљишту повећао с 82% на 85%, сточног фонда с 81% на 90%, док је број трактора у приватном поседу остао исти (97%).⁴ Према Закону о приватизацији, усвојеном 2001. године, требало је да у року од четири године

¹ Према тзв. "Закону о платама", предвиђено је да предузећа део зарада изнад лимитиране масе могла третирати као акционарски капитал запослених, док је Закон о друштвеном капиталу требао да омогући брзу својинску трансформацију на основу књиговодствене вредности предузећа, уз привилегован третман запослених.

² Галопирајућа инфлација током 1992. и 1993. године иницирала је да се јуна 1994. године усвоје измене и допуне Републичког Закона о својинској трансформацији, којима је маргинализован удео акционарског у односу на друштвени капитал.

³ Ономогућавање продаје капитала садржаног у таквом земљишту може се разумети, међутим, тешко је објаснити зашто је ономогућена продаја осталог дела друштвеног капитала таквих предузећа.

⁴ СГЈ 1990, стр. 241. и СГЈ 2001, стр. 204.

трансформише друштвени/државни у приватни капитал. Закон предвиђа продају капитала путем јавних тендера и аукција и пренос капитала без надокнаде запосленима и грађанима¹, док би се средствима оствареним продајом капитала финансирани: фондови за пензијско и инвалидско осигурање, фонд за подстицање развоја, исплаћивање надокнаде лицима којима је национализована имовина, трошкови приватизационог процеса, као и за друге намене.

Реструктурирање пољопривредних газдинства

Реконструкција пољопривреде у земљама Западног Балкана условила је стварање нове пољопривредне структуре. Стратегија трансформације пољопривреде, формулисана почетком деведесетих година прошлог века, имала је за циљ претварање колективне у пољопривреду индивидуалног типа – Албанија, и приватизација својине у друштвеном власништву - земље бивше Југославије. Приватизација земљишта и других производних фактора попримила је различите форме, резултирајући различитим степеном фрагментације власништва фарми.

Целокупно колективизирано земљиште у *албанској* пољопривреди дистрибуирано је пољопривредницима и фармским радницима. Према степену фрагментације, нова структура фарми настала у пољопривреди Албаније, током деведесетих година 20. века, била је јединствена у односу на друге транзиционе земље с колективизираном пољопривредом. Овакав, радикалан приступ, деколективизацији пољопривреде иницирао је да се проценат индивидуалног власништва, у периоду од 1989-1995. године повећа с 3% на чак 94,4%, а проценат државних фарми смањи с 23% на 5,6%.² Приватизација земљишта створила је око пола милиона нових приватних пољопривредних газдинстава, фрагментираних у 1,9 милиона парцела, где свако газдинство има између једне и десет парцела, у просеку 3,3 одвојене парцеле. Током деведесетих година прошлог века, просечна величина фарме

---

¹ Капитал за стицање акција без надокнаде у поступку продаје капитала путем јавне аукције износи од 10-30% у зависности од временског рока у којем ће се извршити приватизација. У случају приватизације применом метода јавног тендера, капитал за стицање акција без надокнаде у субјекту приватизације износи највише 15% капитала који се приватизује.

² Cunga A., Swinnen F. M. J. (1997), p. 5.

у Албанији изузетно је мала - 1,05 ха и кретала се од 1,29 ха у равничарским регијама¹ до 0,55 ха у планинским подручјима.²

Земље бивше Југославије нису имале колективизирану пољопривреду током социјалистичког периода, тако да је у пољопривреди *БиХ, Хрватске, Македоније, Србије и Црне Горе*, доминирао приватни сектор, који је, крајем осамдесетих година прошлог века, заузимао око 82% обрадивих површина, збирно за бившу СФРЈ.³ То је условило да у свим земљама "наследницама" доминира приватно власништво над земљиштем, односно индивидуална газдинства веома мале просечне величине, уз то веома фрагментирана, што је условљено очувањем традиционалних наследних закона. Међутим, удео приватног власништва није био једнак у свим деловима бивше Југославије. Крупна пољопривредна газдинства – комбинати, углавном су били лоцирани у равничарским пределима, где су заузимали око 42% обрадивог земљишта, док у планинском подручју Црне Горе друштвена предузећа заузимају само 6% обрадивих површина.⁴

Око 95% земљишта у Босни и Херцеговини налази се у приватном власништву, с просечном величином од 3-5 ха. У Хрватској овај проценат износи 66%, док је просечна величина 2,9 ха. Приватни сектор у Македонији заузима између 70-85% обрадивог земљишта, с веома малом просечном величином фарми од 2,5 до 2,8 ха. Као и код других земаља бивше Југославије, у Србији и Црној Гори доминирају приватна газдинства која заузимају преко 85% обрадивог земљишта. Остало земљиште налази се у државно/друштвеном власништву које обрађују велики агро-комбинати. Процес приватизације земљишта у друштвеном власништву је у току, тако да се удео приватног власништва над земљиштем стално повећава. Просечна величина, веома фрагментираних, индивидуалних газдинстава изразито је мала и креће се од 3-5 ха.⁵ Оваква газдинства се углавном ослањају на властиту радну снагу, а веома често су то старија домаћинства. Тако, од око 800 хиљада газдинстава у Србији и Црној Гори, њих нешто преко 100 хиљада има само једног члана, док је с два члана нешто преко 200 хиљада газдинстава.⁶ Од регистрованих пољопривредних газдинстава, просечна

¹ У неким низијским регијама с лимитираним земљишним ресурсима просечна величина фарме била је мања од једног хектара.

² Ibid, opt.cit, pp. 7-8.

³ Swinnen J. F. M., Mathijs E. (1997), p. 352.

⁴ Stipetić V. (1993), p. 234.

⁵ Csaki C., Zuschlang A. (2004), opt.cit, pp. 68-115.

⁶ Богданов Н. (2004), стр. 107.

величина за индивидуална газдинства износи 6,3 ха, док је код пољопривредних предузећа 431 ха.

Производне перформансе пољопривреде у периоду транзиције

Производне перформансе пољопривреде, анализирани су с аспекта кретања обима пољопривредне производње и парцијалних продуктивности пољопривреде – продуктивности рада и продуктивности земљишта. У анализи је извршена компарација свих добијених података за земље Западног Балкана са земљама ЕУ, које су из методолошких разлога¹ подељене у две групе – ЕУ-15 или "старе" чланице Уније и тзв. нове чланице, односно десет земаља из централне и источне Европе (ЦИЕ-10).² Временски период емпиријског истраживања (1974-2005. година) обухватио је 16 последњих пред-транзиционих година и 16 година транзиције.

Трансформација пољопривреде, као део укупне привредне транзиције, иницирала је слабљење производних перформанси пољопривреде у већини земаља Западног Балкана. Наиме, за разлику од периода социјалистичке пољопривреде, у периоду после 1989. године, с изузетком Албаније, све земље региона бележе негативне стопе раста производње. Тенденција смањења обима производње карактерисала је, и то у већој мери, транзициони период земаља централне и источне Европе (ЦИЕ-10), сада пуноправних чланица Европске Уније (Графикон 1).

Иако је пад производње у пољопривреди био мањи него у непољопривредном сектору, битно је нагласити да ни после петнаест година у већини земаља Западног Балкана није достигнут обим производње из

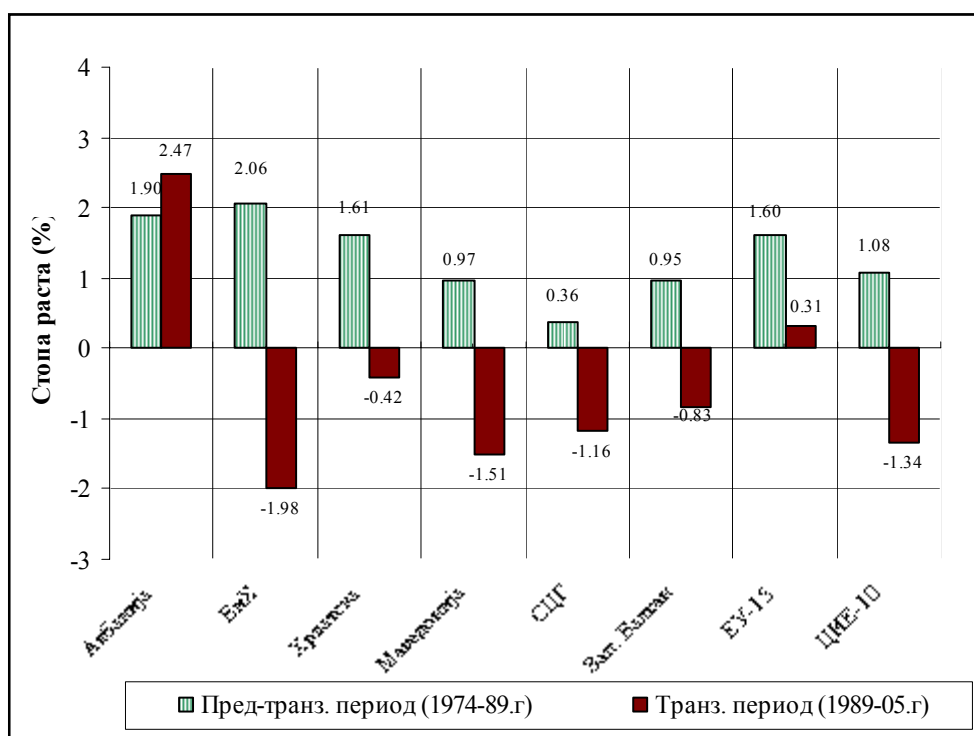
¹ Земље из централно-источне Европе, иако се од 2004/2007. године налазе у ЕУ, анализирани су сепаратно из више разлога. Прво, оне су на путу ка пуноправном чланству у ЕУ прошле исти пут трансформације који тек претходи земљама Западног Балкана, тако да је важно сагледати промене производних перформанси у њиховој пољопривреди током транзиционог периода. Друго, током пред-транзиционог периода земље ЦИЕ-10 имале су различит модел развоја пољопривреде (социјалистичка пољопривреда с централно-планским системом одлучивања) у односу на земље ЕУ, док су се током периода од 1989-2004/2007. године налазиле у процесу транзиције, те су развојне карактеристике пољопривреде ових земаља имале потпуно различите тенденције у односу на пољопривреду петнаест "старих" чланица ЕУ.

² Кипар и Малте, две медитеранске острвске државе које су ЕУ приступиле 2004. године, нису укључене у анализу, пошто се оне по својим агро-еколошким, као и другим карактеристикама веома разликују од скупа земаља Западног Балкана, тако да нису интересантне за компаративну анализу.

непосредно пред-транзиционог периода, а поготову максимални ниво пољопривредне производње из осамдесетих година.¹

Графикон 1. Стопе раста пољопривредне производње
Graph 1 Rate of growth in agriculture

Извор: www.faostat.fao.org и прорачун аутора.

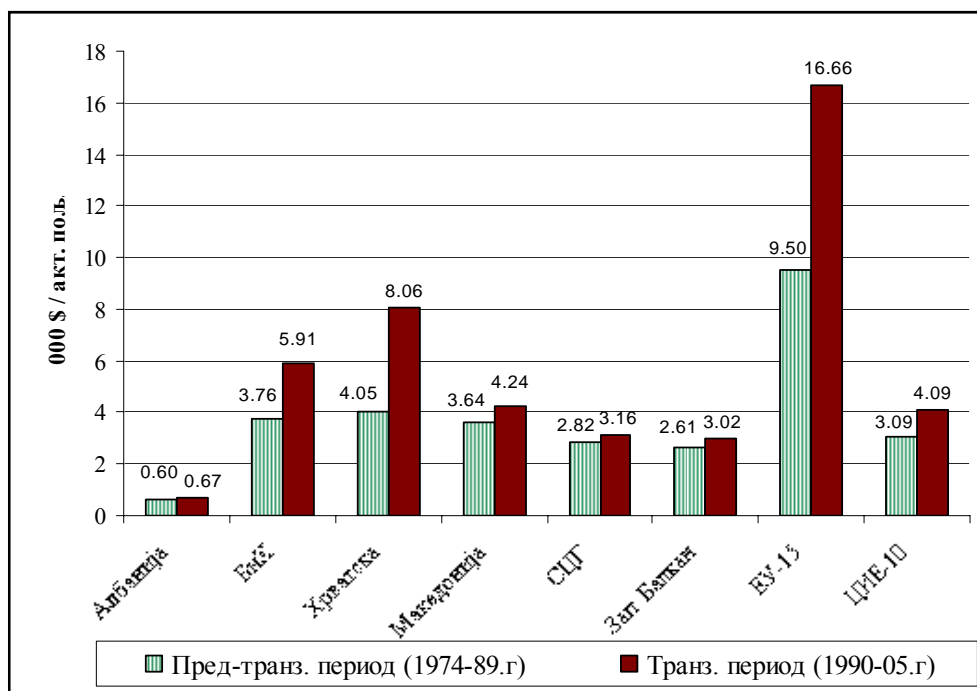
Продуктивност рада у пољопривреди земаља Западног Балкана, током периода транзиције, повећана је у односу на претходни период, што је, пре свега, последица смањена радне снаге у пољопривреди, односно раста ресурсне повољности пољопривреде.² Међутим, продуктивност рада у овим

¹ Gajić M., Lovre K., Zekić S. (2007), p. 591.

² Транзициони процес је код свих земаља Западног Балкана, у оквиру укупних промена аграрне структуре, поспешило и промену иначе мање-више екстензивне поседовне структуре, односно повећана је снабдевеност рада земљиштем и то у веома значајним распонима. Међутим, и даље је снабдевеност рада земљиштем у земљама

земљама је и даље значајно заостаје за земљама "старим" чланицама ЕУ. Посматрано збирно за земље Западног Балкана, заостатак у односу на ЕУ-15 повећао се за око 50%.

Графикон 2. Ниво продуктивности рада у пољопривреди
Graph 2 Level of labor productivity in agriculture

Напомена: Разлог високог нивоа продуктивности рада у пољопривреди БиХ налази се у, према коришћеном извору података (FAOstat), изразито малом броју евидентираних активних пољопривредника, што је, вероватно, последица неправилности у статистичкој евиденцији узрокована ратним, али и после-ратним збивањима у овој земљи.

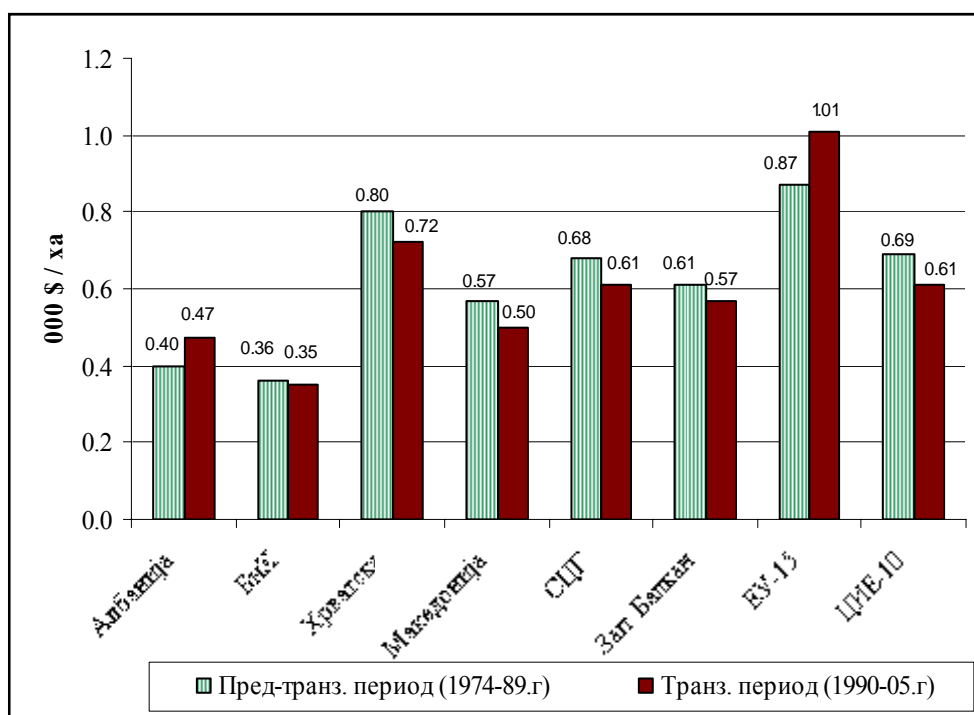
Извор: www.faostat.fao.org и прорачун аутора.

Другим речима, распон у продуктивности рада се повећао с 1:3,64, колико је износио у пред-транзиционом периоду, на 1:5,52 у периоду

Западног Балкана знатно нижа него у ЕУ (Gajić M., Lovre K., Zekić S., 2007, pp. 592-593).

транзиције. Земље региона у погледу продуктивности рада у пољопривреди заостају и за новим чланицама ЕУ, с тим што ове разлике нису тако наглашене (Графикон 2).¹

Графикон 3. Ниво продуктивности земљишта
Graph 3 Level of land productivity

Извор: www.faostat.fao.org и прорачун аутора.

¹ Низак ниво продуктивности рада, доминантно је детерминисан неповољном ресурсном структуром пољопривреде, односно релативно великим бројем запослених у овом сектору, који се, услед недовољно брзог развоја непољопривредног сектора, споро смањује. Очување "пре-запослености" у пољопривреди "омогућава" висока рурална незапосленост заједно с дуалном аграрном структуром, предоминантном у земљама Западног Балкана (О импликацијама ресурсне структуре на парцијалне продуктивности пољопривреде земаља Западног Балкана видети у: Зекић С., Гајић М., Тошин М., 2008).

Транзициони период иницира пад продуктивности земљишта у, изузев Албаније, свим земљама региона, што је довео до повећања заостатка, за "старим" чланицама ЕУ. Диференција у продуктивности земљишта између земаља Западног Балкана и ЕУ-15 износи 1:1,43 и 1:1,77 за пред-транзициони и транзициони период, респективно, што значи да је јаз у овој парцијалног продуктивности продубљен за око 1/4 (Графикон 3). Иначе, диференције у продуктивности земљишта између земаља Западног Балкана и ЕУ, нешто су мање изражене у односу на продуктивност рада. У мањој мери присутна је и нижа продуктивност земљишта земаља региона у односу на десет нових чланица ЕУ, али је овај јаз смањен током периода транзиције.

Закључна разматрања

Процеси приватизације земљишних и других фактора пољопривредне производње довели су до уситњавања поседа – Албанија и задржавања дуалне производне структуре с доминацијом малих индивидуалних поседа – земље бивше Југославије. Проблем представља веома мала просечна величина поседа и велика фрагментираност земљишта код индивидуалних газдинстава пошто онемогућава унапређење ефикасности производње. Таква производна структура уз релативно неповољан однос аграрних ресурса, тј. ниску снабдевеност рада земљиштем, условљава релативно неповољне развоје перформансе пољопривреде земаља региона. Ово се огледа у нижем нивоу парцијалних продуктивности пољопривреде, нарочито продуктивности рада, у односу на земље ЕУ, што се негативно одражава на конкурентност пољопривреде у земљама Западног Балкана.

Литература

1. Богданов Н. (2004): *Пољопривреда Србије у међународним интеграцијама и положај Србије*, Друштво аграрних економиста Југославије, Београд.
2. Csaki C., Zuschlang A. (2004): *The Agrarian Economics of Central-Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States An Update on Status and Progress in 2003*, ECSSD Environmentally and Socially Sustainable Development, Working Paper, No. 38, The World Bank.
3. Cungu A., Swinnen J. F. M. (1997): *Agricultural Privatization, Land Reform and Farm Restructuring in Albania*, in: Swinnen J. F. M., Buckwell A., Mathijs, E. (eds.): "Agricultural Privatization, Land Reform and Farm Restructuring in Central and Eastern Europe", Ashgate, Aldershot, pp. 1-21.

4. Ђорђевић Б., Мурарџалиев А., Михајловска-Тикварвска О. (1997): *Пољопривреда у транзицији – искуства Македоније*, у: Томић, Д., Николић, М. (ред.): "Аграрни и рурални развој у системским реформама", Београд, стр. 289-297.
5. Gajić M., Lovre K., Zekić S. (2007): *Development performance of agricultural sector and economic development in Southeast European countries in transition*, 100th Seminar of the EAAE: "Development of agriculture and rural areas in Central and Eastern Europe", ed. Tomić D., Ševarlić M., EAAE-SAAE, Novi Sad, pp. 587-595.
6. Stipetić, V. (1993): *Regional Case Studies - Yugoslavia*, у: Braverman, A., Broks, M. K., Csaki, C. (eds.): "Agricultural Transition in Central and Eastern Europe and the Former U.S.S.R.", The World Bank, Washington, D. C., pp. 230-243.
7. Swinnen J. F. M., Mathijs, E. (1997): *Agricultural Privatization, Land Reform and Farm Restructuring in Central and Eastern Europe: A comparative analysis*, in: Swinnen J. F. M., Buckwell A., Mathijs, E. (eds.): "Agricultural Privatization, Land Reform and Farm Restructuring in Central and Eastern Europe", Ashgate, Aldershot, pp. 333-371.
8. Зекић С., Гајић М., Гошин М. (2008): *Ресурсна структура и рурални развој земаља Западног Балкана*, објављено у ед. Цвијановић Д., Хамовић В., Субић Ј., Иванчевић С.: "Мултифункционална пољопривреда и рурални развој (III) – рурални развој и (не)ограничени ресурси", Књига I, Институт за економику пољопривреде, Београд, стр. 301-308.
9. Статистички подаци преузети са: www.faostat.fao.org и *СГЈ*, одабране године.

Примљено: 09.03.2009.

Одобрено: 26.06.2009.

UDC: 631:332.05(497)

**AGRICULTURAL TRANSFORMATION OF THE WESTERN
BALKAN'S COUNTRIES IN THE TRANSITIONAL PERIOD**

Stanislav Zekić¹, Ph.D., Koviļjko Lovre¹, Ph.D., Milivoj Gajić¹, Ph.D.
Faculty of Economics, Subotica, Serbia

Abstract

Transformations process in the agriculture of the West Balkans countries implied land reform and reconstruction of the agricultural holdings, rather privatization of the agricultural land and transformation of the agricultural structure. That process has had considerable influence on development performances of the agriculture – trend of production and labor and land productivity. Characteristics of the transition period in those countries are decrease of agricultural production and land productivity, and stagnation labor productivity, similarly in the other central and eastern European countries in transition.

Key words: Agriculture, Transition, Production performances, West Balkan.

Author's Address:

Dr Stanislav Zekić
Ekonomski fakultet Subotica
Departman za agrarnu ekonomiju i agrobiznis
Segedinski put, 9-11, 24000 Subotica
Republika Srbija
Tel. 021/485-2901, e-mail: zekics@eccf.su.ac.yu;